



RIVOJLANISH JARAYONIDA O'SMIRLIK DAVRI INQIROZLARI

Hakimova Gulyora Adaxamjon qizi., Alisherova Zulfiyaxon

Andijon davlat pedagogika instituti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 03.05.2024
Qayta qabul : 16.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

Hakimova G.A
Alisherova Z

Muallif bilan aloqa

gulyorahakimova21@gmail.com



© **Muallif. Hakimova G.A**
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kundagi dolzarb muammolardan biri bo'lgan o'smirlik davri inqirozlari hamda bu davrda o'smirlarda qanday o'zgarishlar ro'y berishi, ularni xulq-atvoridagi o'zgarishlar, salbiy hamda ijobiy xislatlarning shakllanishi, salbiy xislatlarni ijobiy xislatlarga o'zgartirish uchun qanday chora- tadbirlar ko'rish lozimligi ularda qo'rquv hissi va havotirlanish hissining kuchli bo'lishi to'g'risida ma'lumotlar yoritilganidir, shuningdek va ommaviy axborot vositalaridan to'g'ri foydalanish borasida qanday ishlar olib borilishi kerakligi, Ota-onalari va o'qituvchilar bu yoshdagi bolalar bilan qanday munosabatda bo'lishlari to'g'risida so'z yuritildi.

Kalit so'z: O'smirlik davri, inqirozlar, ideal men, axloqiy men, xayoldagi auditoriya, oila muhiti, salbiy va ijobiy faza, ommaviy axborot vositalari, determinatsiya, o'smirlar psixikasi, kattalik tuyg'usi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются одни из актуальных проблем подросткового возраста, кризисы и кризисы, какие изменения происходят у подростков в этот период, изменения в их поведении, формирование отрицательных и положительных черт, трансформация отрицательных черт в положительные. какие меры следует предпринять для изменения характеристик, информации о сильном чувстве страха и тревоги у подростков, а также что следует сделать для правильного использования средств массовой информации. Обсуждалось, как родителям и педагогам следует обращаться с детьми этого возраста.

Ключевые слова: Подростковый возраст, кризисы, идеальное Я, моральное Я, воображаемая аудитория, семейное окружение, негативная и позитивная фазы, средства массовой информации, детерминация, психика подростка, становление взрослой жизнью.

Annotation: In this article, one of the current problems of adolescence, crises and crises, what changes occur in adolescents during this period, changes in their behavior, the formation of negative and positive traits, and the transformation of negative traits into positive ones. what measures should be taken to change the characteristics, information about the strong feeling of fear and anxiety in teenagers, and what should be done about the correct use of mass media It was discussed how parents and teachers should deal with children of this age.

Key words: Adolescence, crises, ideal self, moral self, imaginary audience, family environment, negative and positive phase, mass media, determination, adolescent psyche, becoming an adult.

KIRISH (INTRODUCTION)

Hozirgi fan-texnika taraqqiyoti davrida yosh avlodni har tomonlama yetuk qilib ta'lim va tarbiya berish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Ma'lumki, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev o'smir yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlab ularga o'qishlari, ishlashlari uchun shart-sharoitlar yaratib bermoqda. Sh.M.Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sifatida birinchi bor imzolagan qonun hujjati 2016-yil 14-sentabrda "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida" gi qonuni ekanligini ham unutmashimiz kerak.

METODLAR (METHODS)

O'smirlik davri, asosan, 10-11 yoshdan 14-15 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi, ko'pchilik bolalarda bu davr erta boshlanadi va 5-6-siflarga to'g'ri keladi. Bu davrda o'smir

endi bola emas, lekin katta ham emas. U o'zini xuddi katta odamlar singari tuta boshlaydi. O'smirlarda ham fiziologik, ham psixologik o'zgarishlar kuzatila boshlaydi. Bu davrda o'smir, bolalik bilan hayrlashadi, lekin katta hayotda o'z o'rnini hali topmagan bo'ladi. O'smirlik davri "krizis davri", "qiyin davr" singari nomlar bilan nomlanadi, bu davrda o'smirlarda psixik portlash jarayoni kuzatiladi. Olimlardan biri L.S.Vigotskiy o'smirlik davridagi bunday holatni "psixik rivojlanishdagi krizis" deb nomlagan.[1-63]

NATIJARAR (RESULTS)

O'smirlik davrida yoshlarda dunyoqarashlari o'zgaradi, yangi prinsiplar paydo bo'ladi, o'zligini anglay boshlaydi, o'zini baholash singari xususiyatlar shakllana boshlaydi. Yana o'smirlarda bu davrga kelib "Ideal men" va "Axloqiy men" shakllanadi. Bu yoshdagi bolalarda o'zini atrofdagilarga isbotlash hissi yuqori bo'ladi. U endi kichkina emas, balki katta bo'lib qolganini isbotlashga urinadi. O'zini kattalardek tuta boshlaydi. Shuning uchun psixolog olimlar "Katta bo'lib qolganlik" tuyg'usini o'smirlik yoshidagi asosiy his ekanligini takidlashgan.

L.S. Vigotskiy o'smirlik davrida qiziqishlarning o'zgarishga bog'liq ravishda ikkiga bo'lgan salbiy va ijobiy fazasini takidlagan." Salbiy fazada ilgari qiziqishlar o'zgarishini, o'qishining sustlashib ketishini atrofdagilarga salbiy munosabatda bo'lishi, o'z -o'zidan qoniqmasligi, ya'ni

unga o'zining hech narsasi yoqmaydi hattoki, o'zining tana tuzilishi ham yoqmay qoladi hamma narsadan umidini uzib atrofida bo'layotgan voqea hodisalarga umuman befarq bo'lib qoladi. Ijobiy fazadagi o'smir yigit-qizlarda esa ilgargi holatlaridan yaxshiroq natijalar ko'rsatishadi masalan, darslarda yana ham faol qatnasha boshlaydilar, oila a'zolariga va do'stlariga yaxshi munosabatda bo'ladilar"[2-355]. Bu davrda o'smirlarda fikrni tez-tez o'zgartirish, do'st tanlash kabi jarayonlar kuzatiladi. Ularning ijobiy yoki salbiy xislatlarni egallashi 13-15 yoshlar oralig'ida sodir bo'ladi. L.S.Vigotskiy "O'smirlik davri salbiy xislatlarini ijobiy xislatlarga o'zgartirish yoshini 13 yosh deb hisoblagan 14-15 yoshlarga kelib o'smirlardagi salbiy xislatni ijobiy xislatga o'zgartirish birmuncha qiyinlasha boradi. Bu davrda ota-onalar va o'qituvchilar birgalikda bolaga e'tiborni kuchaytirishsa, o'smir bolalardagi salbiy xislatlarni ijobiy xislatga o'zgartirish yanada tezroq va osonroq bo'ladi"[3-355].

MUXOKAMA (DISCUSSIONS)

O'smirlarda <<Xayoldagi auditoriya>> fenomeni paydo bo'ladi. Unda o'smirni tomoshabinlar kuzatib turgandek, u sahna markazida hamma unga qiziqadi, uni tashqi ko'rinishiga, xulq-atvoriga va hissiyotlariga hamma qiziqadi degan fikrlar paydo bo'ladi.

O'smirlik davrida qo'rquv hissi ham juda kuchli bo'ladi. Bolalar atrof muhitda oila ichida bo'layotgan muammolardan, janjallardan ham qo'rquvga tushishi mumkin. Oilasidagi unga bo'layotgan munosabatlardan qoniqmasligi o'zini hech kimga kerak emasdek his qilishi, uni hech kim

yoqtirmagandek tuyuladi go'yoki u juda yomon va xunuk inson kabi qo'rquvlar bo'ladi. O'smirlar psixikasi shu qadar o'zgaruvchanki, u hattoki ob-havodan ham qo'rquv hissini tuyishi mumkin masalan, shamol, chaqmoqlardan juda qattiq qo'rqib talvasaga tushib qolishi mumkin. Bu borada D.R.Rahmonovanning "O'smirlarda qo'rqinch determinatsiyasi xususiy holatlarini turli vaziyatlarda rivojlanishi mavzusidagi ilmiy ishida qo'rqinch holatlar o'smirlarga juda qattiq salbiy ta'sir ko'satishini takidlab o'tgan"[4-357].

O'smirlar o'zlarining tushunchalari o'y-fikrlari negizida ularning orzu, maqsad va ularni ro'yobga chiqarish amalga oshirish namoyon bo'la boshlaydi va ular ota-onasidan uni fikrini hurmat qilgan holda, qo'llab-quvvatlab sarmoya kiritishlarini kutadilar. O'smirlarda muayyan kasbga mayl va qiziqish uyg'onadi va ular shu yo'nalish bo'yicha astoydil o'qib o'rganib boradilar.

Aytib o'tilganidek, o'smirlarda ijobiy hamda salbiy xislatlar bo'ladi. Shu sababli, barcha o'smirlarda axloqiy tushunchalar bir xil bo'lmaydi. Bizning yurtimizda ko'p millat vakillari ahil, inoq, do'stona munosabatda istiqomat qilishmoqda. Ko'p yoshlarimiz ya'ni o'smirlarimiz milliy qadriyatlarimizni unitib qo'yishmoqda boshqa davlatlardagi tengdoshlariga taqlid qilib ularning kiyinish madaniyatini, Ota-onaga va yaqinlarga bo'lgan munosabatlarini o'rganib ularga taqliq qilishmoqda. Bunga sabab ommaviy axborot vositalarining kundan-kunga

rivojlanib ketayotgani deb o'ylayman. O'smir yoshlarimiz hozirda kitob o'qish o'rniga qo'l telefonlaridan ko'p foydalanishmoqda ko'p vaqtlarini Telegram, Instagram, Fecebook kabi saytlarda behuda o'tkazib yuborishmoqda. Bu esa o'sib kelayotgan yangi avlod yoshlarining odobiga, xulqiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'smirlarda axloqiy tushunchalar barobar tarkib topmasligini psixolog A.I.Maliovanov ham takidlab o'smirlarni to'rtta guruhga ajratgan.

“1.Xatti-harakati o'zlari anglagan ijobiy qoidalarga tayanib ish tutadigan, so'zi bilan ishi mos keladigan o'smirlar.

2.Axloqiy tushunchalari qiliqlariga mos kelmaydigan o'smirlar.

3.Xatti-harakatlari axloqiy normalar haqidagi bilimlari bilan ajralib turadigan, shu bilimlarga mos harakat qiladigan o'smirlar .

4. O'zlari biladigan axloqiy talablari bilan kindalik xulq-atvorlari aloqasini tushunmaydigan o'smirlar”[5-145].

XULOSALAR (CONCLUSION)

Xulosa o'rnida aytganda kattalar o'smirlar bilan do'stona ularni to'la tushunib va aql bilan rahbarlik qilsalar, bunga o'smirlar ijobiy qaraydi. Ammo bu raxbarlik kattalarning xohish istagi ustunligida kechsa, bu holatda o'smirlar qarshilik ko'rsatadilar. Bu qarshilik salbiy oqibatlariga ba'zan depressiyaga olib kelishi mumkin. O'smirlik davri inson hayotida mustahkam poydevor qo'yiladigan kasbiy va shaxsiy jarayonlarda muhim ahamiyatga ega davr hisoblanadi. Shu sababli ota-onalar va o'qituvchilar o'smir bolalarni nazorat qilib turishlari ularga to'g'ri yo'lni topishlarida ko'maklashishlari kerak. Ularni qo'llab-quvvatlab ishonch bildirishlari lozim. BU davrda olingan bilim va ta'lim-tarbiya insonning hayotida muhim ro'l o'ynaydi. Lekin o'smirlarga hamma narsani me'yorida bo'lgani maqulroq ta'lim va tarbiyani kuchaytirib yuborilsa bolani ta'limdan ko'ngil qolish holatlari kuzatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Mirziyoyev.Sh Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davim ettirib,yangi bosqichga ko'taramiz.T:”O'zbekiston-2017”
2. Davletshin.M.G. “Yosh davrlari va pedagogik texnologiya.” T:. - 2004.
3. Karimova.V.M, Akromova.F.A “Psixologiya.” T – 2000.
4. “Umumiy psixologiya” E.G'.G'oziyev T: Toshkent-2010
5. “Rivojlanish psixologiyasi”T.[Toshkent- 2007
6. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. R. A. Mavlonova, N. X. Rahmonqulova, B. A. Normurodova, K. O. Matnazarova.2014,145-b.